

KAZANIN ARDINDAN AFŞİN-ELBİSTAN HAVZASININ KISA VE HAZİN TARİHİ

Umuttan hayal kırıklığına

Dr. Nejat TAMZOK
Maden Yüksek Mühendisi

Dünya madencilik tarihinde örneğine kolay rastlayamayacağımız boyutta bir olaya Şubat ayının ilk günlerinde ülkemizde şahit olduk. Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nda, yaklaşık üç yıldır kamu adına özel bir firma tarafından işletilmekte olan Çöllolar Açık Kömür Ocağı'nda, ilki 6 Şubat ve diğeri 10 Şubat 2011 tarihlerinde arka arkaya devasa boyutlarda iki heyelan meydana geldi.

Heyelanlar, yaklaşık 2.7 kilometrekarelik bir alanı yerle bir etti. Kayan heyelan malzemesi 50 milyon metreküpten fazlaydı. Ocak kullanılamaz hale geldi.

Ne yazık ki heyelan can kaybına da neden oldu: İki işçi heyelandan ölü olarak çıkarıldı, ikisi mühendis 9 kişi ise halen heyelan malzemesi altında çıkarılmayı beklemekte.

Ülkemizi sarsan bu kazanın arka planı, ülkemiz enerji sektöründe bir umutken hızla bir hayal kırıklığına dönüştürülen Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nın kısa ve hazin tarihi içerisinde tüm çıplaklığıyla önümüzde durmaktadır.

Bir umut

Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nın hikâyesi 1966 yılında başlar. O yıl, Batı Alman Devleti teknik yardımı çerçevesinde Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) ile bir Alman firmasının işbirliğinde kömür arama çalışmaları başlatılmış ve hemen bir yıl sonra havzadaki linyitin varlığı tespit edilmiştir. Bulunan kömürler, düşük kaliteli. Ancak elektrik üretim santrallerinde kullanılabilecek niteliktedir. Dolayısıyla, kömür varlığının tespit edilmesinden hemen dört yıl sonra 1971 yılında, havza kömürlerinin elektrik üretimi amaçlı değerlendirilmesine yönelik proje çalışmalarına başlanmıştır.

Yatırım çalışmaları 1973 yılında ve ilk ünitenin inşası 1975 yılında başlar. İlk ünite 1984 yılında, dördüncü ve son ünite ise 1988 yılında tamamlanır. Ancak santral, havzada bulunan linyit kömürünün özellik-

lerine uygun tasarlanmamıştır. Bu nedenle hiçbir zaman tam kapasitede çalıştırılmayacaktır. Çevreye olan etkilerini azaltmak bakımından yeterli donanıma sahip değildir.

Afşin-Elbistan A Santrali, yaklaşık 10 yıl çalıştıktan sonra 1994 yılında tuhaf bir özelleştirme uygulamasıyla da karşı karşıya kalmıştır. Ancak özelleştirilemediği gibi, o dönemki enerji yönetimi tarafından içinden çıkılmaz hukuki sorunlara yol açılmış, ciddi kamu zararları yaratılmıştır.

Santrali besleyecek olan Kışlaköy Kömür Ocağı'nda ise durum farklıdır: Ülkemiz madencilik endüstrisinde daha önce kullanılmayan ve halen ülkemizde başka örnekleri bulunmayan son derece modern yöntem ve teknolojiler, 1984 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu yöntem ve teknolojileri başarıyla kulla-

Afşin-Elbistan Linyit Havzası, Türkiye enerji sektöründe bir umut olarak görüldü. Havzadaki planlama hataları hayal kırıklığını beraberinde getirdi. Kömür ocağı açılmadan santral inşa edilen dünyadaki ilk tesis oldu. Yeterli önlem alınmayan santral bacası ve kömür külleri çevreyi kirletti. Bölgesel kalkınma örneği olacağı düşünülen havza yanlış uygulamalar nedeniyle felaketlerle anılan bir bölge konumuna geldi.

nan kendi mühendis ve işçilerimiz – tüm olumsuzluklara karşın ve termik santral kömür aldığı sürece ciddi üretim kesintilerine ya da önemli sayılabilecek iş kazalarına yol açmadan madencilik faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir.

Afşin-Elbistan Linyit Havzası, ülkemizin sahip olduğu linyit rezervlerinin yaklaşık yarısına sahip-

tir. Havzada bulunan kömür rezervi ile mevcut elektrik kurulu gücümüzün yaklaşık yüzde 20'si büyüklüğünde bir kurulu gücü 30 yıl boyunca besleyebilmek mümkündür.

Gerçekte, havzanın doğru planlama ile değerlendirilmesiyle, ülkemiz enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik ciddi bir katkı yapılmış olacaktır. Yörede önemli bir istihdam yaratılacak, bu durum bölgedeki göçü sınırlayacaktır. Ayrıca proje ile yörede diğer bölgesel sanayilerin gelişmesi suretiyle dolaylı istihdam da yaratılmış olacak, bölge için önemli bir gelir kaynağı oluşturulacaktır. Havzada doğru işletme yöntem ve teknolojileri ile üretilen elektriğin maliyetleri hidrolik santraller ile yarışabilecek düzeydedir. Bu bakımdan, elektrik üretiminde önemli bir maliyet avantajından da yararlanma söz konusudur.

Tüm bu nedenlerle Afşin-Elbistan Linyit Havzası, uzun bir dönem Türkiye enerji sektöründe bir umut olarak görülmüştür. Ancak havza yapay olarak yaratılmış sektörlere bölünmüş, kaynak kaybı ve iş güvenliği sorunlarına yol açması kaçınılmaz olan çalışma biçimleri uygulanmaya çalışılmıştır. Planlama hataları, başlangıçta beslenen umutları hayal kırıklıklarına dönüştürmüştür.

Bir planlama ucubesi

Henüz hammadde tedarik edilebilecek bir kömür ocağı hazırlanmadan ülkenin en büyük termik

santrallerinden birini tesis etmek, Dünya'da örneği zor görülebilecek bir planlama hatası değilse, başka nedir?

Afşin-Elbistan Havzası kömürlerinden elektrik üretimi amacıyla yararlanılmak üzere 1996 yılında ikinci bir santral (B Santral) yapımı için ihaleye çıkmış ve toplam 1440 MW kurulu gücünde 4 üniteden oluşan santral 2004 yılında tamamlanmıştır.

Santral bitmiş, ancak ortada kömür yoktur. Santralin kömür ihtiyacı, A Santral'na kömür vermek amacıyla hazırlanan Kışlaköy Kömür Sahası'ndan karşılanmak zorunda kalmıştır. Bu sefer de A Santral için gereken kömür verilememiştir. Yanlış tasarlandığı için A Santral'nın da tam kapasitede çalışacak durumu zaten yoktur. Bu durumda her iki santral da yarım kapasitede elektrik üretebilmiştir.

B Santral için gereken kömür ocağının ihalesine, santral kurulduktan ancak üç yıl sonra 2007 yılında çıkılabildiği. İhale sonucunda Çöllolar Kömür Sahası'nın işletme hakkı 28 yıllığına özel bir firmaya verilmiştir. Sahanın kömür üretimine başlayabilmesi için bir üç yıl daha geçmiştir.

İkinci santral tamamlandıktan sonra altı yıl daha bu garabet devam etmiştir. Projeyle ilgisi olmayan bu çalışma şekli, kömür üretim maliyetlerinin artmasına yol açmış, nihai olarak elektrik maliyetlerine yansıyan bu yükü de her zamanki gibi vatandaş çekmiştir.

B Santral için mevcut bir kömür sahası bulunmaması nedeniyle kömür külleri açık alana depolanmak zorunda kalmış, bu nedenle çevre kirliliği yaratılmıştır. Planlama hataları nede-

niyle vatandaşın çektiği yük sadece elektrik maliyetleri değil, aynı zamanda çevre kirliliği de olmuştur. Bir yandan A Santral baca gazı arıtma sistemleri olmadığı için diğer taraftan B Santral ise külleri atacak yer olmadığı için çevreyi kirlenmişlerdir.

B Santral'na kömür temin edecek ocak ise havzanın tam ortasından ve havzada şevlerin kaymasına doğrudan etki edecek suyun en önemli kaynağı olan Hurman Çayı'nın hemen yanından işletmeye başlatılmıştır. Böylece bir havza planlamasının verimsizlik, kaynak kaybı ya da iş güvenliği sorunlarına yol açması kaçınılmazdır.

Hayal kırıklığı

Heyelanın nedenleri halen araştırılmaktadır. Mutlaka bir neden bulunacaktır: Ocak geometrisi, su problemi, üretim şekli ve benzeri teknik hususlar olağan şüpheliler arasındadır.

Ancak bu olayın nedenlerini ortaya koymada sadece teknik değerlendirmeler yeterli olmayacaktır. Şüphesiz, madencilik kazalarının, siyasi ve yönetsel arka planları da bulunmaktadır ve en az teknik parametreler kadar sonuç üzerinde etkilidirler.

Havza'nın şimdilik heyelanla kestiyeye uğrayan hazin hikayesi bir yanlışlıklar zinciridir. Bundan sonra, havzadaki kömür ve elektrik üretim faaliyetleri uzun süre sınırlı bir şekilde devam edebilecektir. B Santral, yeniden Kışlaköy Sahası'ndan beslenmeye çalışılacak ve o saha için bir üretim zorlaması söz konusu olacaktır. Temennimiz, söz konusu zorlamanın yeni sorunlara yol açmamasıdır. ■

AFŞİN-ELBİSTAN'DAKİ GÖÇÜKTEN ÇIKARILACAK DERSLER

Elektrik arzını kamu sağlamalı

Gültekin TÜRKÖĞLU
Elektrik Yüksek Mühendisi

Afşin-Elbistan B Termik Santral Kömür Sahası'nda meydana gelen göçük nedeniyle anılan santralde elektrik üretimi durmuştur. Bu göçüğün temizlenmesinin en az iki yıl süreceği, konunun uzmanları tarafından ifade edilmektedir. Demek ki bu santral en az iki yıl elektrik üretimi yapamayacaktır. Afşin-Elbistan B Santral'nın iki yıl üretim yapamaması ve Afşin-Elbistan A Santral rehabilitasyon çalışmalarının halen tamamlanmaması, akıllara ister istemez arz güvenliğinin önemini getirmektedir.

Su anda elektrik sistemimizde gerek kurulu güç, gerek enerji üretiminde oluşacak talepleri karşılayacak yeterli yedek olduğu için, bu durum sistemde herhangi bir sorun yaratmamaktadır. İleriki yıllarda sistemde oluşabilecek bu kabil arızaları karşılayabilecek yeterli yedeğimiz var mı diye araştırarak olursak aşağıdaki sonuçlarla karşılaşabileceğimizi görülmektedir.

Elektrik sistemimizin gerek puant güç, gerek enerji taleplerini karşılamada belirli bir yedek olanağı bulunmasına karşın bu yedek miktarının puant güç ve enerji talebini karşılamada ileriki yıllarda yetersiz kalacağı anlaşılmaktadır.

Planlama ve gerçekler

TEİAŞ'ın 2010 yılında yayımladığı 2019 yılına kadar geçecek süreyi kapsayan Arz Projeksiyonu Raporu incelendiğinde, her ne kadar 2016 yılına kadar sistemde puant talebini karşılamakta bir sorun olmadığı görülmekteyse de, rapordaki kabullerin günümüz şartlarında kolayca değişebileceği varsayımı ile sistemdeki kriz yılının 2016'dan önceye kuvvetli olasılıkla 2014 yı-

lına kayabileceği görülecektir.

Rapordaki "Düşük Talep Senaryo 2" adlı Çözüm II-B incelendiğinde;

■ 2009 sonu itibarı ile işletmede olan santraller,

■ İnşa halindeki kamu santralleri ile Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'ndan (EPDK) lisans almış ve Ocak 2010 dönemi ilerleme raporlarına göre öngörülen tarihlere devreye girmesi beklenen EPDK tarafından hazırlanan Senaryo 2'de yer alan inşa halindeki özel sektör üretim tesisleri ile,

■ Ekonomik krizin etkileri dikkate alınarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) tarafından revize edilen düşük talep serisine göre, hazırlanan enerji ve güç dengesinde 2019 yılına kadar puant güç talebinde açık gözlenmez iken enerji üretimi açısından bakıldığında güvenilir enerji üretiminde 2016, proje üretimine göre ise 2018 yılından itibaren enerji talebi karşılanmamaktadır.

Kuraklığın etkileri

Hidrolik enerji yönünden önümüzdeki yılların kurak geçeceği anlaşılmaktadır. Kamu ve özel sektör santrallerinin bitiş tarihlerinde öngörülenden bir veya iki yıllık gecikmeler olması durumunda elektrik enerjisi talebini karşılamakta kritik yılın 2014 olacağı kolayca görülecektir.

Enerji üretiminde yukarıda açıklanan kritik durum karşısında, Çöllolar Kömür Ocağı'ndaki

Afşin-Elbistan'da meydana gelen göçüğün elektrik arz güvenliğine bir etki yaratmayacağı savunuluyor. Ancak TEİAŞ'ın planlamaları incelendiğinde olası krizin 214 yılına kadar yaklaştığı tespit edilebilir.

göçüğün bir an önce temizlenerek, santralin tekrar üretime başlamasının sağlanması önem ve öncelik kazanmaktadır.

Bu kaza bize, Afşin-Elbistan A Santral'ndaki rehabilitasyon çalışmalarının bir an önce tamamlanarak, anılan santralin tam kapasite ile çalışmaya başlaması gerekliliği kadar çevre kirliliğini önlemenin ve kurulması düşünülen Afşin Elbistan C, D, E ve F santrallerinin yapımları için ön şart olan Afşin-Elbistan A Santralı baca gazı arıtma tesisinin de bir an önce yapılmasının önemini hatırlatmaktadır.

Sosyal ve ekonomik hayatımızda stratejik öneme sahip elektrik sektöründe arz güvenilirliği sorununun çözümünün mutlaka kamu tarafından sağlanması gerekliliği bu olay sonrası daha iyi anlaşılacaktır. ■

Heyelanın ardından kömür ocağındaki arama-kurtarma ekipleri...

